

TRESORS AMAGATS PER A MOLTS ELS SECRETS DELS CLÀSSICS

Rosa Navarro Durán. Universitat de Barcelona

La paraula «clàssic» sol espantar perquè se sol associar a «difícil», «avorrit», «d'altres temps», fins i tot a «lectura obligada». Aquest adjectiu sempre té un regust amarg, però un «clàssic» és precisament tot el contrari: és el segell de garantia d'una creació. Si un llibre és «clàssic» és que ha aconseguit sobreviure al pas del temps i és una autèntica joia. Joanot Martorell va començar a escriure el seu *Tirant lo Blanc* un 2 de gener de 1460, com diu, i si avui la seva obra segueix entusiasmant uns pocs privilegiats és perquè amaga tresors que ells sols han pogut veure. Per què no en gaudim tots, d'aquesta riquesa? Si els nens, que són el nostre futur, poguessin divertir-se amb el que diu, ells mateixos, de grans, revelarien aquest «secret» als seus fills, i així aquesta novel·la meravellosa deixaria de ser un paradís per a uns pocs, i al mateix temps aquest tros essencial de la cultura seria patrimoni de tots.

Avui com ahir...

Imaginem-nos una situació quotidiana: sóc un adolescent, m'agrada moltíssim una noia, i em sembla que jo, a ella, no li caic malament. Com li ho dic? No és fàcil! Ho he intentat un parell de vegades i li parlo d'una altra cosa... perquè em fa molta vergonya. O potser és por que es rigui de mi?

Tirant lo Blanc li indica un camí, a aquest noi, perquè a Tirant li passava el mateix: estava enamorat i no s'atrevia a dir-li-ho a la seva estimada. Ella era la filla de l'emperador de Constantinoble, i ell només un valent cavaller bretó, el capità de l'exèrcit.

La seva tristesa es farà tan patent que un dia Carmesina li pregunta què li passa. Ell fa veure que amaga el seu secret perquè la curiositat d'ella sigui més gran, i al final li confessarà que està enamorat, que estima. La princesa voldrà saber llavors qui és la dama que el fa patir tant, i Tirant, que s'havia amagat un mirall a la màniga, l'hi dona –girat, perquè ella no vegi què és– i li diu: «Senyora, la imatge que ací veurà vostra altesa em pot donar la vida o la mort. Maneu-li que tinga pietat de mi.»

La princesa se'n va corrent a les seves estances per veure de quina dama estava enamorat Tirant, i es veu a ella mateixa! No és una bona manera de declarar-se?

Per què plou al Quixot?

Entrarem ara en les pàgines d'un altre clàssic, *El ingenioso hidalgo don Quixote de la Mancha*. El seu autor, Miguel de Cervantes, era un lector entusiasta del *Tirant*; l'havia llegit com a llibre anònim en la traducció castellana publicada a Valladolid el 1511. Cervantes va fer que el seu heroi fos de la Manxa pels dos sentits que té la paraula en castellà, perquè així oferia als lectors un cavaller errant que s'havia posat ell mateix una *mancha*, una taca, al nom, i és lògic que aquesta idea tan enginyosa nasqués com a oposició a *Tirant... lo Blanc*.

Per què plou a la Manxa a l'estiu, com s'explica al capítol XXI? Què veuran cavaller i escuder a la llunyania? Doncs dues coses diferents, perquè el Quixot veu un cavaller que porta al cap l'elm de Mambrino, muntat en un cavall marró, i Sancho veurà un home sobre un ase amb alguna cosa que brilla al cap. Què era, finalment? Doncs un barber que anava d'un poble a un altre a exercir el seu ofici, i que portava un bací de llautó molt lluent. «I es va donar la casualitat que va començar a ploure, i perquè no se li taqués el barret, que devia ser nou, es va posar el bací sobre el cap, i des de lluny brillava.»

Ara veiem la raó de la pluja, perquè sen-

se no hi hauria hagut aventura de l'elm de Mambrino. I a més el barret del barber devia ser nou, perquè és evident que sense la pluja i sense la preocupació pel barret l'home mai s'hauria posat el bací al cap. El Quixot podia «veure» l'elm d'or del rei moro Mambrino perquè en sabia la història; Sancho, en canvi, veia la realitat: un barber amb un bací al cap... perquè plovia.

Textos a l'abast de tothom: les adaptacions fidels dels clàssics

He citat els dos textos per les meves adaptacions, fidels a l'original, que posen els clàssics a l'abast de tothom. És saltar-se només una etapa, la de la penosa lectura d'un aprenent que no té els coneixements necessaris per entendre totes les paraules que van escriure Joanot Martorell o Miguel de Cervantes. Si s'obliga un adolescent a llegir les obres originals, no s'aconseguirà res més que fer que aquesta lectura sigui una imposició dolorosa, i se li fixarà en el record l'etiqueta que he esmentat al començament: que són obres molt difícils, incomprensibles a estones, d'altres temps, que avui no interessin. Aquestes joies que amaguen els clàssics perden la brillan-

tor, es converteixen en pedres, com tota l'obra, i els joves se senten Sísifs —sense saber-ho— que pugen de manera lenta i penosa la muntanya de la lectura amb el llibre a sobre. I és molt difícil que més endavant aconseguixin esborrar el mal record i tornin als relats per gaudir-ne.

En canvi, si llegeixen les obres sense obstacles, d'una tirada, hi ha moltes possibilitats que quedin atrapats per les històries, perquè són mines de passatemps, i amb els anys les recordaran amb tant de gust que hi tornaran, i ho faran en les versions originals. I a més les compraran als seus fills perquè llegeixin el que a ells els va agradar tant, perquè en ensenyar-los el que els va divertir el plaer es redobla.

Llegir els clàssics, a més, ens proporciona referències culturals: tenim el costum de recórrer sovint a comparacions per il·lustrar el que hem vist o el que pensem, i sense referents culturals només podem recórrer a les vivències properes, que no són vàlides fora d'un cercle reduït. Si sabem qui és Tirant, o el Quixot, o què els va passar a Carmesina, a Lázaro de Tormes, a la Gitanilla cervantina, a Ulisses o a tants altres personatges literaris, podrem usar-los com a referents. Passejar-se per un museu com el del Prado sense haver llegit la Bíblia —l'Antic i el Nou Testament— ni les *Metamorfosis* d'Ovidi és entrar en un món de personatges desconeguts.

Per acabar, evocaré el retorn d'Ulisses a Ítaca, perquè per mi és una contínua lliçó

de vida, font inesgotable d'ensenyament, i els tresors brillen molt més quan es comparteixen.

L'estaven esperant...

La bellíssima Calipso ha salvat Ulisses de morir ofegat, i a la seva illa, Ogígia, li ha donat tot el que necessita, i encara més: li ha dit que, si es queda amb ella, no envellirà ni morirà, serà immortal! Però Ulisses plora cada nit perquè vol tornar a la seva terra, a Ítaca. Sempre m'havia preguntat per què... fins que em vaig immersir en el text i vaig tornar amb ell a la seva illa.

En arribar-hi, Ulisses té l'aspecte d'un vell captaire perquè així el protegeix Pal·las Atena dels pretendents que han envaït el seu palau, on es disposa a entrar demanant almoïna.

A l'entrada estava estirat el gos d'Ulisses, Argos. Ja era molt vell, estava molt malalt i ple de paparres, i s'havia tirat sobre un munt de fems, d'on ja no es podia moure. De sobte, va reconèixer la veu del seu amo! Va aixecar una mica el cap i les orelles, i en veure que Ulisses se li acostava va moure la cua i va abaixar les orelles, l'única cosa que podia fer! En veure l'animal, una llàgrima va relliscar per la galta d'Ulisses.

Després d'aquest moment últim de felicitat absoluta, Argos es mor. En contemplar l'escena, vaig començar a adonar-me de la importància que va tenir la renúncia a

la immortalitat d'Ulisses: què hauria estat d'aquest pobre gos sense el seu retorn?

En entrar a palau demanant almoïna, un dels pretendents li llança una banqueta, i ell aguanta el cop sense dir res. Quan la reina s'assabenta de l'arribada del rodamón, mana que el duïguin a la seva presència, i el vell li diu que porta notícies d'Ulisses. Com que sabia parlar meravellosament bé, es va inventar una història perquè Penèlope sabés que aviat tornaria, i encara que ella no es va acabar de creure el que el captaire li explicava va manar als seus criats que li rentessin els peus i li preparessin un llit perquè descansés.

El captaire li va dir que només deixaria que li rentés els peus alguna vella criada que hagués patit tant com ell. Seria Euriclea, la mestressa d'Ulisses, qui ho hauria de fer.

Va començar a rentar-lo i de sobte va veure en un peu la cicatriu que li havia fet un senglar al seu senyor, se'n recordava molt bé! Euriclea va deixar anar el peu, que va topar amb el calderó, que es va bolcar i va vessar l'aigua.

Euriclea no sabia si riure o plorar, no podia dir res! Anava a avisar Penèlope quan Ulisses li va tancar la boca i li va dir, gairebé sense veu: «Mestressa! Per què em vols perdre? Calla!»

Callaria, però quina alegria tan immensa va tenir Euriclea en tornar a veure Ulisses, el seu senyor! I vaig omplir amb aquesta nova raó la renúncia a la vida feliç infinita d'Ulisses: què hauria estat d'aquesta pobra dona sense el seu retorn!

Il·lustració de Francesc Rovira. *La Odisea contada a los niños*. Edebé

A l'heroi encara li quedava una tasca difícil. Amb l'ajuda del seu fill, Telèmac, va poder eliminar els pretendents i després es va presentar davant de Penèlope. Atena ja li havia retornat la seva figura, però la reina dubtava: havien passat vint anys des que se n'havia anat! I si fos un usurpador?

En veure que no deixava de mirar-lo però no li deia res, Ulisses va manar a la fidel Euriclea que li preparés un llit per anar a dormir, perquè –va dir– la reina tenia el cor de ferro. Llavors Penèlope va manar a la dona que tragués de l'habitació el llit que ell mateix havia construït i que el cobrís amb pells i cobertors esplèndids.

Ulisses es va enfurismar i va cridar: «Com podrà traslladar el llit!» L'havia fet amb el tronc d'una olivera, i després havia construït al voltant les parets de la seva cambra. «I tu li dius que tregui aquest llit de l'habitació!» En sentir-lo, Penèlope va notar que li fallaven els genolls i va córrer a abraçar-lo, només Ulisses podia saber-ho! I no es cansava de besar-lo i de plorar abraçada a ell. Una altra raó més que se sumava a les dues anteriors: què hauria estat de Penèlope si no hagués tornat? Vint anys lluitant contra tot i contra tothom per arribar a aquest moment... per poder abraçar-lo!

Encara quedava una altra persona que havia fet de l'espera la raó de la seva vida: el seu pare, el vell rei Laertes, que vivia en un

hort que tenia fora de la ciutat i vestia una vella túnica apedaçada.

Ulisses, a qui el vell no va reconèixer, li va explicar una de les històries que ell sabia inventar; li va dir que havia vist el seu fill feia temps i que estava segur que el tornaria a veure a Ítaca. En sentir-ho, a Laertes se li va trencar la cara de dolor, i Ulisses no va suportar més veure com patia el seu pare i li va revelar que el seu fill era ell. Però l'ancià rei va voler tenir alguna prova que no li mentia, i Ulisses li va dir: «Primer t'ensenyaré la ferida que em va fer al peu el senglar, i després, si vols, et diré els arbres d'aquest hort que em vas regalar. Jo era petit, t'anava seguint i t'anava demanant els arbres, i tu me'ls anaves regalant. Van ser tretze pereres, deu pomeres i quaranta figueres, i a més em vas donar cinquanta ceps de raïm diferents, que maduren en diferents estacions.»

Laertes es va quedar sense alè i va abraçar el seu estimat Ulisses, estrenyent-lo contra el pit. Què hauria estat de la fi de la vida d'aquest pobre vell si el seu fill hagués decidit quedar-se amb Calipso?

A mesura que el «cargado voy de mí» del vers de Quevedo es fa més evident, perquè els anys es queden dins, s'accentua el cansament davant la suposada inutilitat de l'esforç diari, de despertar en els alumnes l'interès pels textos, d'obrir-los els ulls per-

què en puguin veure la bellesa. Per què ho faig? No seria millor deixar-ho, o no implicar-m'hi amb totes les forces, fent de l'ensenyament una passió?

Però un dia puges a l'autobús i se t'acosta una persona desconeguda i et diu que va ser alumne teu tal any –en fa tants!–, i et mira amb moltíssim afecte i et confessa que gràcies a tu va aprendre a comentar textos o gaudir amb l'ensenyament... I llavors penses: qui deu ser? Deu ser Argos? Deu ser Euriclea? Deu ser Penèlope? O potser el vell Laertes? No hi ha dubte que aquesta persona està exercint el seu paper i que ens està dient que sí que val la pena l'esforç. Que no hem de quedar-nos a Ogi-gia, sinó seguir, seguir, i fer-ho amb passió, perquè sempre hi ha algú que ens està esperant.

Aquesta lliçó la vaig aprendre llegint l'*Odissea*, aquesta meravellosa història que algú –Homer?– va explicar ja fa molts segles. El clàssic amaga aquest autèntic tresor, com ho són els altres que he recordat, i que no es poden deixar perdre. Per això cal obrir les pàgines dels clàssics als nens, perquè hi sàpiguen veure aquesta llum immensa que tenen dins, perquè en algun moment de les seves vides els faran de bàlsam de Ferabràs, aquell que guaria totes les ferides.

Els classificats de Faristol

A càrrec de diversos col·laboradors

Us convidem a enviar anuncis per paraules al CLIJCAT (clijcat@clijcat.cat)

**ES busquen
lectors infantils**

que vulguin formar part
de l'equip de
crítics de *Faristol*.

COMPRO INSPIRACIÓ.

Preu a convenir.

Prego que s'abstinguin les suades
i la que em va visitar dimarts just
quan era al bany

Calen editorials que no vagin a cop d'aniversaris.

A la carta als Reis
demanem un **peutae màgic** per a tothom,
amb el qual poder deixar enrere
el món de la ignorància.

